

prstanom, 6. zazidanje žrtve, 7. usoda treh sestra, 8. zakletev in odkletev, 9. naročila umirajoče žrtve.

Razprava upošteva vse doslej zbrane grške variante, zapisane v Epiru (12), Makedoniji (16), Trakiji (35), Tesaliji (9), na celinskem ozemlju Grčije (18), na severnih Sporadih (45), na Peloponezu (39), na Jonskih otokih (16), na Kikladih (12), na Kreti (18), na Trakijskih otokih (1), na maloazijskih otokih (6), na Dodekanezu (19), v zahodni Mali Aziji (7), v Pontu (27), v Kapadokiji (17), v Likaoniji (1), na Cipru (30), vsega 318 primerov. Priloženi zemljevid zgovorno prikazuje razširjenost balade med Grki.

Pri podrobni analizi posameznih motivov je avtor pritegnil tudi variante drugih narodov, saj se pokažejo skladnosti z grškimi in že pri imenu zidarskega mojstra, ki se npr. pri romunskih in bolgarskih imenuje skoraj zmeraj z grškim imenom Manole, kar pa ni nič čudnega, če vemo, da so grški mojstri nekoč zidali po deželah južne Evrope. Zanimivo je, da pojo to balado na Kreti kot mrliško žalostinko, v Pontu in po nekaterih drugih območjih je pesna pesem na velikonočni ponedeljek ali na praznik ruselij (dan mrtvih). Ples je vselej brez instrumentalne spremljave.

Po avtorjevemu mnenju, podanem v povzetku izsledkov, je balada nastala na podlagi ljudskega verovanja, da je za trdnost stavbe potrebna človeška žrtev, zazidana v temelj. Njena domovina je grška pokrajina Epirus, od koder se je razširila povsod, kjer so prebivali Grki in z grškimi zidarji v druge južnoevropske dežele. V Epiru teče reka Arta, čez katero se v tretjini vseh variant gradil most. Ker je bila balada zapisana tudi v Mali Aziji, avtor domneva, da je morala nastati v času, ko Grčija še ni bila razcepljena, pred vdorom Turkov, tj. v dobi razcveta bizantinskega cesarstva, najverjetneje v 11. stol. Med druge narode Balkana so jo zanesli zlasti epirski in zahodnomakedonski zidarji, ki so organizirani v cehe hodili zidat vse do Donave in Karpatov, sicer pa so k razširitvi pripomogli grški kolonisti, ki so se že v 14. stol. naselili med južnimi Slovani, Romuni in Madžari.

Ponekod se je balada ohranila še v prvotni preprosti obliki, ki je bila — tako trdi avtor — razširjena z motivi iz drugih pesmi. Odlomki, ki jih avtor navaja, pa hkrati dokazujejo, da obstajajo v oblikovanju ljudskih pesmi zakonitosti, ki ne poznajo etničnih meja in da tudi nekaterih motivov ni mogoče etnično opredeljevati. Ko se mora npr. mojster odločiti, koga od svojcev naj žrtvuje, uporabi skoraj iste besede, kot jih pozna slovenska balada (Štrekelj št. 711–714), le da tam izbira dekle med bratom ali ljubim, tu pa mož med bratom in ženo (prim. Če brata dam (zgubim), nikdar drugega ne dobim, če ljubega (ženo) zgubim (dam), drugih pet (boljšo) dobim.). Ali pa: ko pride (v dveh variantah) sel po mojstrovo ženo, da bi jo odpeljal k mostu, se podobno sprašuje, kaj naj obleče, kot razbojnikova žena v slovenski baladi (ko naj bi šla na svatbo, a v resnici na pogreb umorjenega brata; Štrekelj št. 99). Na str. 91 avtor navaja, da so besede o oblačilu mostrove žene (ne preširoko, ne preozko) vzete iz pesmi o plemeniti Arodafni, toda pozna jih tudi slovensko izročilo (npr. v variantah balade o umrli nevesti, Štrekelj št. 225). Prošnjo vetru, naj ziba dete, ki ga zazidana mati zapušča, najdemo v variantah balade o nevesti detomorilki, tako pri Slovencih kot drugod (prim. str. 43–46 v razpravi Z. K., Balada o nevesti detomorilki, Ljubljana 1963, SAZU) in spadajo v splošno izročilo ljudske pesmi, tako kot so nekatere formule značilne za način izražanja (npr. na str. 76 je uporabljena „Ali ti ali ono? Ne to, ne ono, marveč...“, za katero je mogoče najti zglede povsod). Prav tako ni nujno, da bi bil motiv zvijače s prstanom izvorno grški, vzeti iz pesmi o mladeniču, ki utone, ko se spusti v vodnjak, da bi našel prstan in za plačilo dobil lepo deklo. V baladi o mostu na Arti naj bi mojstrova žena poiskala prstan, ki je možu padel pod most v vodo. Ta motiv vsebuje tudi ena od slovenskih variant balade o ženinu, ki utone, ko skoči v morje, da bi izmeril njegovo globino; tačas, ko je šel s svati po nevesto, je bilo namreč naraslo (prim. Štrekelj št. 203).

Drugi del knjige vsebuje poročilo o raziskovanju balade pred izidom avtorjevega dela, izčrpno in natanko pretresa domneve in trditve svojih predhodnikov ter navaja ugovore, kadar se z njimi ne strinja. Nazadnje še enkrat povzame svoja glavna dognanja in odločno zavrne domnevo o poligenizi balade, češ da je osrednja tema pri vseh južnoevropskih narodih enaka in je torej morala nastati le na enem mestu. Po avtorjevemu mnenju je domovina balade nesporno grška pokrajina Epirus, čas nastanka pa zgodnje obdobje bizantinskega cesarstva.

V dodatku so še fotografije raznih mostov, ki jih izročilo povezuje z balado, najdišča stavbnih žrtev in izbor grških variant v nemškem prevodu.

SMIRNOV J.: Pesni južnih Slavian. Prevod s bolgarsko, serbskohorvatskega in slovenskega; Biblioteka vsemirnoj literaturi. Serija pervaja. Izdal'stvo: Hudožestvennaja literatura, Moskva 1976, str. 478

Vsakega glasu v tujem tisku o južnih Slovanih, posebno o Slovencih, smo izredno veseli, zlasti kadar zasledimo članke in znanstvene prispevke o naši literaturi in kulturi. Toliko bolj nas razveseli vsak prevod in obširnejša antologija. Zato ni čudno, da smo z velikim pričakovanjem vzeli v roke izbor južnoslovanskih ljudskih pesmi J. Smirnova.

Ta izbor obseba 145 pesmi, ki so razdeljene po tematiki. Prvo skupino obsegajo mitološke pesmi (mitološke pesmi), 36 po številu. V drugem razdelku so junaške pesmi (junackie pesni), ki jih je 35, 32 hajduških pesmi (gajduckie pesni) pa sestavlja tretji razdelek. V najštevilnejšem četrtem razdelku (42) so zbrane balade (balladi). Vse pesmi imajo najpogostejše opombe, spremlja pa jih še 15 strani obsegajoči uvod. Uvod v zbirko je zasnovan tako, da nepoučenega bralca seznanja z okvirom, v katerega sodijo izbrane ljudske pesmi, oz. z narodi, ki so zastopani v antologiji. V „zgodovinskem“ delu spremne besede je Smirnov posegel daleč nazaj do naselitve Slovanov, omenja tudi njihove najstarejše zgodovinske spomenike — spomenike ljudske kulture. Opozori na slovanske stike s sosednimi narodi, medsebojna vplivanja in vojne. Iz splošnih razmer v Evropi preide na razmere na Balkanu, z nekaj stavki zajame zgodovino južnoslovanskih narodov in se ustavi pri njihovi kulturi. Zaradi značaja zbirke se pač osredotoči le na ljudsko kulturo, posebno še pri poeziji. Pomudi se pri zbiralcih ljudske pesmi, razpiše pa se o motiviki v južnoslovanski ljudski pesmi. Potem spregovori o hajdukih in njihovem boju, nakaže razliko med hajduki in Uskoki in označuje razmere na Balkanu, ki so botrovali nastanku epskih pesmi. Južnoslovanski epski pesmi išče skupne točke z vzhodnoslovansko ljudsko pesmijo, hkrati pa opozarja na specifičnost južnoslovanske epike. O značilnosti naše epike spregovori seveda o reprezentativnih primerih, ki jih je avtor vključil v svojo antologijo. Čeprav je zbirka zasnovana predvsem s tekstovnega stališča, pa v spremni besedi najdemo tudi nekaj o značilnostih petja južnoslovanskih epov.

Smirnov pa ne govori le o epskih—junaških pesmih, marveč se ustavi še ob naši baladi in jo skuša pojasniti. Ponovi že znano resnico, da je za balado pomembna snov in ne oseba. Pogostnost balade v izročilu južnih Slovanov ni nekaj izjemnega, kar kaže najbrž tudi zadnji razdelek v antologiji, ki je po številu pesmi najboljširnejši. Zgleda, da je Smirnov hotel dati poudarek tudi tej zbirki ljudske poezije, ne samo standardni junaški in hajduški pesmi. To je zelo hvalevredna poteza, toda prav tu je Smirnov naredil neodpustljivo napako. Slovenci imamo med pripovednimi pesmimi največ balad, veliko več kot katerikoli drug južnoslovanski narod, v Smirnovi antologiji pa smo skoraj pozabljeni, saj smo predstavljeni z dvema baladama, a še od teh je ena kajkavska. Med junaškimi pesmimi Slovenci s svojim minimalnim prispevkom tej zvrsti res nimamo kaj iskati, toda neodpustljivo je, če je najprezentativnejši južnoslovanski „baladni“ narod odpravljen z enim samim primerkom. (Mrtvec pride po ljubico, Š 63, iz begunske okolice.)

Gre torej pri izboru slovenskih primerov za spodrsljaj ali nepoznavanje našega materiala? To bi skoraj dvomil, saj je Smirnov vendar imel v rokah Štreklja in če mu prva knjiga Štreklja ni ničesar pokazala in razodela (saj prinaša predvsem balade), se mi zdi, da gre za neke vrste ignoranco. To je tista splošno znana (ne)znanstvena ignoranca, ki manjše jezike in narode (čeprav z bogato kulturo) odpravi z drobtinami. S temi drobtinami je Smirnov sicer pokril narodnostno zastopanje v svoji antologiji, ni ji pa dal duha in tako kljub „teritorialnemu principu“ pesemsko gradivo v antologiji nima svoje zaokroženosti in podobe. To je najbrž posledica preveč avtomatičnega dela in poti najmanjšega odpora, saj je jasno, da je srbohrvaški material bolj poznan in prevajan kot slovenski. Morda, znanstveno pa to ni. Svojo trditve o znanstveni ignoranci lahko potrdim tudi z dejstvom, da je do takih „pozab“ že prišlo. Ni prvič, da smo Slovenci v takih izborih pozabljeni, saj je bilo prav slovensko pesništvo naše NOB, (mimogrede; to je bilo eno najboljgostejših odporniških literatur v Evropi), v sovjetskem pregledu odporniške poezije kratko in malo prezrto. Kljub vsem opravičilom, ki bi jih lahko upoštevali pri Smirnovu, pa vseeno ostane vprašanje, zakaj se ravno slovenska literatura tako rada „izgubi“ v tujih antologijah?

Marko Terseglav